

ELEKTRONIČKO NASILJE

Informacijska tehnologija kao sveprisutna i lako dostupna ima vrlo širok opseg uloga u svakodnevnom životu mladih osoba. Prema istraživanju Hrabrog telefona, čak 95% djece između 11 i 18 godina posjeduje računalo, a njih 91% se koristi internetom. Pojavom „pametnih“ telefona (engl. *smartphone*) i usluga koje pružaju, internetski sadržaji su dostupni gotovo u svakom trenutku. Informacijska tehnologija se kod mladih najčešće koristi kao alat za informiranje, virtualno druženje, zabavu i sl. Međutim, određeni dio populacije mladih se susreće i sa negativnim aspektima proizašlim iz ovog oblika interakcije i komunikacije. Jedan od njih je svakako **elektroničko nasilje**, odnosno oblik agresije koji se ostvaruje putem informacijske i komunikacijske tehnologije poput mobitela, video kamere, elektroničke pošte i internetskih stranica.

Elektroničko nasilje naziva se još i virtualno zlostavljanje, nasilje preko interneta/mobitela, zlostavljanje preko interneta/mobitela, elektronsko nasilje, elektronski *bullying* ili *cyberbullying*, a odnosi se na **bilo kakav oblik višestruko slanih poruka internetom ili mobitelom čiji je cilj povrijediti, uznemiriti ili na bilo koji drugi način oštetiti dijete, mlade ili odrasle koji se ne mogu zaštititi od takvih postupaka**. Može biti u obliku tekstualnih ili videoporuka, fotografija ili poziva, a nasilje se sve češće odnosi na nekoliko oblika komunikacije, uključujući zvuk, slike, animacije i fotografije.

Kada govorimo o učestalosti elektroničkog nasilja u Hrvatskoj, istraživanje Unicef-a je pokazalo da 4.9% djece doživi neki oblik vršnjačkog nasilja putem elektroničkih medija 2 do 3 puta mjesečno, a 29% njih 1 do 2 puta mjesečno. Stoga je vrlo važno obratiti pažnju na ovaj problem kako bi doprinijeli njegovom sprječavanju i korigiranju.

Oblici elektroničkog nasilja

Postoji mnogo načina na koje se ovakva vrsta nasilja može manifestirati, međutim, ono uvijek uključuje elemente karakteristične za svaku vrstu nasilja: namjeru povređivanja, ponavljanje napada, neravnotežu moći i osjećaj žrtve da je bespomoćna i nezaštićena.

Najčešći oblici elektroničkog nasilja su:

- **Uznemiravanje** – kontinuirana komunikacija na internet stranicama i društvenim mrežama u vidu slanja neugodnih, nepristojnih i uvredljivih sadržaja (poruka, slika i sl.).
- **Uhodjenje putem interneta** – tajno ili javno, kontinuirano, ali neželjeno praćenje i uhodjenje neke osobe na internetu, koje može uključivati i stalno pokušavanje uspostavljanja i nastavka neželjenog kontakta.
- **Prijetnje** – natpisi, objave i objavljivanje fotografija i video materijala na internetu koji predstavljaju prijetnje fizičkim nasiljem, kojima se implicira nasilno ponašanje ili kojima se javno pokazuju suicidalne namjere.
- **Vrijedanje** - svađe u kojima se na internet stranicama, društvenim mrežama, forumima ili blogovima objavljuju grube i uvredljive poruke.

- **Govor mržnje** - natpisi na internet stranicama, forumima i društvenim mrežama koji za cilj imaju javno poticanje mržnje, netrpeljivosti, diskriminacije ili neprijateljstva i nasilja prema određenoj osobi (ili grupi ljudi). Ponekad može biti na osnovi nekog nepromjenjivog čimbenika ili karakteristike osobe (poput pripadnosti rasi, spolu, seksualnom opredjeljenju) ili kulturoloških vrijednosti (poput nacionalnosti, vjeroispovijesti i sl.).
- **Tračanje** - objavljivanje ili slanje okrutnih tračeva sa ciljem da se uništi nečiji ugled i odnosi sa prijateljima, članovima obitelji i poznanicima.
- **Isključivanje** - namjerno izopćavanje, odbacivanje, ignoriranje ili isključivanje pojedinaca iz internetskih grupa.
- **Lažno predstavljanje** - kreiranje lažnih profila, ilegalno ulaženje u nečiji računalni sustav ili neovlašteno korištenje nečijeg internetskog računa ili profila (najčešće Facebooka) i slanje poruka, slika, videa i sl. u ime te osobe, što može uništiti njen ugled, utjecati na odnose te osobe sa drugim ljudima ili je na neki način povrijediti. U ovu kategoriju spada i *fraping*, odnosno nasilni upad „prijatelja“ na nečije mrežne stranice s kojih šalje neugodne poruke drugima kao da to čine vlasnici profila.
- **Javno razotkrivanje i dolaženje do tuđih tajni prijevarom** – odnosi se na situacije u kojima se javno objavljuju ili *dijele* s drugima nečiji privatni, osobni ili „sramotni“ podaci bez odobrenja te osobe. Prijevare koje osobe koriste kako bi došli do privatnih, tajnih ili „sramotnih“ podataka o nekome te ih objavili na internetu mogu uključivati ucjenu, podmićivanje, manipulaciju (laganje) i sl.
- **Objavljivanje lažnih izjava kao činjenica** – objavljivanje lažnih izjava na internetu kao da su točne sa ciljem da se diskreditira ili ponizi određena osoba.
- **Objavljivanje video zapisa fizičkog maltretiranja** – fizički napad (udaranje, šamaranje, šutiranje, ali i nanošenje ozbiljnih fizičkih ozljeda) jedne osobe ili grupe ljudi na drugu osobu snimljen mobitelom ili kamerom i poslan drugima putem mobitela, kompjutera ili interneta, ili objavljen na internetskim stranicama.
- **Manipulacija** - stavljanje pritiska na nekoga da otkrije osobne podatke, dogovori fizički sastanak sa nekom osobom ili da se ponaša ili govori na neprimjeren način.
- **Seksualno uznemiravanje i *seksiranje*** – primanje i prosljeđivanje golih i polugolih fotografija, videomaterijala i eksplicitnih tekstualnih poruka seksualnog sadržaja korištenjem različitih elektroničkih uređaja.

Razlike između klasičnog i elektroničkog nasilja

Identitet zlostavljača

Klasično vršnjačko nasilje najčešće se događa tijekom boravka u školi, na putu prema kući ili u dvorištu, a žrtva je dostupna samo u ograničenom prostornom i vremenskom okviru u kojem se kreće. Stoga je često moguće na jednostavan način saznati identitet počinitelja, a žrtvi pružiti pomoć i zaštitu. Međutim, za razliku od tradicionalnog oblika nasilja „licem u lice“, **počinitelji elektroničkog nasilja često mogu ostati anonimni** zbog mogućnosti

skrivanja identiteta ili predstavljanja pod lažnim imenom. Isto tako, počinitelj može širenjem nasilja preko elektroničkih medija dobiti potporu grupe. Iza skrivenih identiteta se pak mogu naći različite osobe, fizički jake ili slabe, muške ili ženske, poznate ili nepoznate i mlađe ili starije. Drugim riječima, za razliku od klasičnog nasilja, ovdje zlostavljač može biti bilo tko, bez obzira na to je li veći, jači, viši, stariji ili na bilo koji način fizički nadmoćniji od žrtve. Međutim, većina žrtava često zna, ili barem pretpostavlja tko je počinitelj, jer se najčešće radi o nekome iz njihovog socijalnog kruga.

Nadalje, anonimnost počiniteljima nasilja često daje **lažan osjećaj sigurnosti**, hrabrosti, nepobjedivosti i moći, odnosno osjećaj da mogu nekažnjeno kršiti društvene norme i ograničenja, što dodatno povećava vjerojatnost za nastavak takvog ponašanja te nemogućnost reagiranja. Uz to, preko ekrana djeca **nemaju vizualnu povratnu informaciju** o reakciji žrtve, što može doprinijeti povećanoj okrutnosti i smanjenoj odgovornosti zlostavljača. Naime, bez socijalnih i kontekstualnih pokazatelja kao što su govor tijela i ton glasa, djeca i mladi teže razumiju štetu koju njihova djela mogu nanijeti.

„Non-stop“ nasilje

Kod tradicionalnog oblika nasilja „licem u lice“, nasilje prestaje dolaskom djeteta kući iz škole ili dvorišta. Međutim, kod elektroničkog nasilja ono može biti **prisutno u svakom trenutku**, 24 sata dnevno, 7 dana u tjednu, odnosno sve dok žrtva ima pristup internetu/mobitelu. Upravo zbog tog razloga djeca više nemaju sigurnost da mogu otići kući i izbjeći zlostavljanje.

Isto tako, svaki oblik nasilja proveden na internetu ostavlja elektronički trag, odnosno žrtva može više puta pročitati ili vidjeti ono što je zlostavljač o njoj napisao. Tako **ponavljanje nasilja** u virtualnom svijetu dobiva još veći intenzitet, jer se nasilni sadržaji mogu beskonačno puta pogledati i iznova nanijeti bol djetetu kad god primjerice otvori web stranicu, Facebook profil, blog i sl. na kojima je izloženo napadima ili se nalaze njegove izmijenjene fotografije. Često se nasilnim sadržajima priključuju i druge osobe tako da komentiraju, dodaju ili šire takve sadržaje, čime se učinjeno nasilje umnožava. Također je vrijedno napomenuti da ponekad osobe nisu ni svjesne da su zlostavljane. One mogu ne vidjeti ili ne biti svjesne sadržaja koji je o njima objavljen na internetu.

Mogućnosti konstantnog nasilja svakako doprinosi i **publika** koja je na internetu mnogo šira od one na školskom igralištu ili u razredu. Naime, Internet i tehnološki uređaji omogućavaju brzo širenje i dostupnost zlonamjernih informacija neograničenom krugu ljudi.

Učinak

Elektronički uređaji i tehnologija svakako su pridonijeli dinamici i težini nasilja, većoj uključenost djece i mladih u nasilne aktivnosti i povećanoj okrutnosti u virtualnom svijetu, a posljedično tome, i osjećaju nemoći i beznada kod zlostavljane djece. Naime, žrtve često imaju osjećaj da se ne mogu zaštititi ili naći sigurno utočište jer su takvi sadržaji vidljivi milijunima korisnika. S obzirom na to da mogu biti maltretirani u svako doba dana, kod djece može prevladavati i osjećaj da je nasilje sveprisutno. Uz to, ponekad ne znaju tko je počinitelj i protiv koga se trebaju boriti, a kompromitirajuće sadržaje teško mogu ukloniti. Percepcija da

nemaju izbora, izlaza, ni rješenja, da ne mogu kontrolirati situaciju u kojoj su se našle, nerijetko rezultira osjećajima bespomoćnosti i beznađa.

KAKO SPRIJEČITI ELEKTRONIČKO NASILJE?

Današnja djeca i mladi odrasli su u svijetu koji je različit od svijeta odraslih. Sukladno tome, odrasli često ne razumiju ulogu tehnologije u životima mladih ljudi. Naime, tehnološki razvoj odvija se ubrzano, a u korak s njim mijenjaju se i njegovi sadržaji i načini na koje ih mladi koriste. Tako se digitalni mediji, računala, mobiteli i Internet ne koriste samo za ostvarivanje i održavanje kontakata, već i kao način razvijanja identiteta, oblika druženja i stvaranja osjećaja pripadnosti različitim skupinama. Tehnologija na taj način može imati pozitivnu, produktivnu i kreativnu ulogu u aktivnostima, razvoju i društvenom životu mladih osoba. S druge strane, današnja djeca pripadaju prvoj generaciji koja koristi tehnologiju i kao sredstvo za zlostavljanje, a današnji roditelji su prvi koji moraju naučiti kako se nositi sa ovakvim problemom jer upravo oni imaju ključnu ulogu u zaštiti djece od elektroničkog nasilja.

Roditelji i skrbnici djece i mladih koji se svakodnevno koriste internetskim i drugim medijskim sadržajima ne moraju nužno biti upoznati sa svim postojećim stranicama i alatima koje mladi upotrebljavaju u komunikaciji. Unatoč tome, važno je razumjeti na koje načine i u kakve svrhe mladi koriste takve sadržaje kako bi mogli na vrijeme i na adekvatan način reagirati na eventualnu pojavu elektroničkog zlostavljanja.

Kako bi na vrijeme reagirali na potencijalno pojavljivanje elektroničkog nasilja među djecom, roditeljima/skrbnicima se preporučuju slijedeći savjeti:

1. Razgovarajte o elektroničkom nasilju

S obzirom na visoke brojeke koje se pojavljuju kada je riječ o elektroničkom nasilju među djecom i mladima, važno je da roditelji budu svjesni mogućnosti uključenosti vlastitog djeteta u neke od navedenih oblika zlostavljanja, bilo da se radi o ulozi djeteta kao zlostavljača, žrtve ili tek pasivnog promatrača.

Razgovor o tome na koji način koriste tehnološka sredstava i koji su njihovi stavovi, razmišljanja, iskustva, interesi ili problemi, ključan je za savladavanje odgovornog i konstruktivnog rješavanja potencijalnog problema poput elektroničkog nasilja, s kojim se djeca mogu susresti. Međutim, djeci je ponekad teško razgovarati s odraslom osobom ili roditeljem o nasilju jer mogu osjećati sram zbog neugodnih situacija u kojima su se našli, strah da će se nasilje pojačati ako nekome priznaju što se događa, ili pak misle da su sami odgovorni. Također mogu biti uvjerenja da će im roditelj zabraniti pristup tehnološkim uređajima koje koriste ako priznaju problem. Međutim, ako oduzmete mobitel ili uskratite pristup internetu djetetu koje je žrtva nasilja, ono takvo ponašanje može doživjeti kao naglo isključivanje iz vlastitog društvenog života, odnosno kao kaznu dobivenu unatoč iskrenom priznanju.

Stoga, kada započnete temu elektroničkog nasilja, dajte djeci do znanja da je u redu koristiti mobitel i kompjuter za razgovor i razmjenu informacija s prijateljima, ali da ga želite

zaštititi od nasilja koje se može dogoditi. Objasnite mu/joj da grubo i neprimjereno ponašanje koje se dogodi putem interneta ili mobitela spada u nasilje i da je važno da vi kao roditelj za njega znate.

Još nekoliko savjeta:

- Provedite zajedno s djecom neko vrijeme na internetu
- Pitajte dijete da vas upozna sa stranicama koje posjećuje kao i njihovim internetskim prijateljima
- Dopustite djeci da Vas pouče o načinima upotrebe tehnoloških sredstava
- Zajedno komentirajte primjere o neprikladnom ponašanju na internetu za koje smatrate da bi djeca teže uočila (primjerice kada nepoznata osoba pokuša stupiti u kontakt s njima, posebice ako se radi o starijim osobama)
- Informirajte ih o negativnim učincima elektroničkog zlostavljanja i posljedicama sudjelovanja u takvim aktivnostima
- Objasnite im da zlostavljači ne moraju uvijek ostati anonimni – može ih se pratiti, locirati i kazniti

2. Postavite pravila

Postavili ste pravila sigurnosti za svoje dijete u fizičkom svijetu. Učinite isto u virtualnom svijetu vašeg djeteta. Upozorite dijete da nikad ne može uistinu znati tko je sa druge strane kompjutera/mobitela u virtualnoj komunikaciji. To može biti osoba za koju zaista misle da je, ali oni tu osobu ne mogu vidjeti pa uvijek trebaju komunicirati s dozom opreza.

Imajući to na umu, možete ih savjetovati da se pridržavaju slijedećih pravila:

- Nemojte učiniti ili reći nešto putem interneta/mobitela što ne biste učinili ili rekli u izravnoj komunikaciji.
- Nemojte otkrivati osobne podatke koje inače ne biste otkrili nepoznatoj osobi.
- Nikad nemojte otkrivati lozinke za e-mail ili druge račune i stranice, ili objavljivati osobne podatke (kao što je fizički opis, adresa stanovanja ili broj mobitela). Nemojte otkrivati lozinke čak ni najboljim prijateljima jer svatko tko ima pristup vašim podacima iste može podijeliti sa drugima, objavljivati ili brisati informacije u vaše ime ili ih iskoristiti u druge, neprimjerene svrhe.
- Upozorite ih da nikad ne smiju dogovarati sastanak uživo sa osobom koju su upoznali preko interneta.

3. Budite svjesni što Vaše dijete radi i objavljuje na internetu/mobitelu

Privatnost je važna, ali sigurnost je još važnija. Kao roditelj, odgovorni ste znati što vaše dijete radi na internetu. Stoga uzmite u obzir slijedeće savjete:

- Odredite pravila o svom pristupu na djetetov mobitel, povijesti dopisivanja, društvenim mrežama i ostalim internetskim sadržajima.

- Držite računalo na pristupačnom mjestu, primjerice u dnevnom boravku, gdje možete nadzirati djetetovu aktivnost na internetu.
- Odlučite hoćete li mu vremenski ograničiti pristup tehnološkim sredstvima poput kompjutera ili mobitela putem kojih komunicira sa vršnjacima (primjerice zabraniti korištenje nakon 21h, tijekom objeda ili dok ne obavi školske i kućanske zadaće).
- Možete zajedno s djecom dogovoriti pravila korištenja interneta.
- Posjećujte i sami društvene mreže da vidite na što djeca mogu naići.
- Potičite korištenje elektroničkih medija kao sredstva za učenje i druženje, a ne samo za druženje i igranje igrice.

Iskren i otvoren nadzor je dio zdravog odnosa roditelja i njihove djece. S druge strane, metode špijuniranja djece i zadiranja u njihovu privatnost mogu izazvati njihovo nepovjerenje i potaknuti povlačenje i skrivanje. Stoga ovakve metode treba koristiti s oprezom, odnosno samo kao posljednji izbor, i to u slučajevima kada smatrate da postoji značajan razlog za zabrinutost.

S vremenom djeci treba dati više slobode, privatnosti i odgovornosti. Naime, roditelji zbog sveprisutnosti tehnoloških uređaja i interneta nisu u mogućnosti pratiti djetetove aktivnosti 24 sata dnevno, niti je to potrebno činiti. Stoga je vrlo važno njegovati i održavati otvorenu, iskrenu komunikaciju s djecom, kako bi ona na posljetku bila spremna i voljna obratiti se roditelju kad god osjete nešto neugodno ili uznemirujuće u interakciji putem interneta.

KAKO PRIMIJETITI DA JE DIJETE ŽRTVA ELEKTRONIČKOG ZLOSTAVLJANJA?

Znakovi izloženosti elektroničkom zlostavljanju su različiti, no najčešće uključuju slijedeće simptome:

- Iznenađeno prestaju koristiti tehnološke uređaje (računalo, mobitel i sl.)
- Izbjegavaju prijatelje, uobičajene aktivnosti, školu i grupna okupljanja
- Imaju nagle promjene raspoloženja - ako se čine agresivnima, depresivnima ili frustriranim za vrijeme ili nakon dopisivanja, *chatanja*, korištenja društvenih mreža ili igranja igara na internetu
- Postaju povučeni
- Izbjegavaju razgovor o svojim aktivnostima na kompjuteru ili mobitelu
- Imaju gubitak sna i apetita
- Naglo počinju dobivati lošije ocjene

Općenito govoreći, ako se dijete ponaša na način koji nije u skladu s njegovim/njezinim uobičajenim ponašanjem za vrijeme korištenja komunikacijskih uređaja, trebete saznati zašto.

ŠTO UČINITI AKO JE DIJETE ŽRTVA ELEKTRONIČKOG NASILJA?

Unatoč našim naporima poučavanja mladih o pravilima ponašanja na internetu, elektroničko nasilje je i dalje prisutno. Štoviše, ono može biti nastavak zlostavljanja koje se događa u školi, što za dijete može biti emocionalno destruktivno. Međutim, djeca i mladi često ne prijavljuju nasilje i govor mržnje na internetu. Postoji više razloga tome, od kojih su najčešći slijedeći:

- Osjećaj srama i manje vrijednosti.
- Strah od osvete
- Nepovjerenje
- Osjećaj da ih odrasli neće/ne mogu zaštititi.
- Misle da im nitko ne želi pomoći.
- Naučeni su da trebaju popuštati i podnositi, a ne tužakati.
- Vjeruju da je nasilništvo nužan dio odrastanja.

Stoga je najbolji korak koji roditelji mogu poduzeti u slučaju elektroničkog nasilja **osigurati da se dijete osjeća sigurno i zaštićeno** tako da mu pruže bezuvjetnu potporu. Trebate djetetu kroz riječi i djela pokazati da oboje želite isti krajnji rezultat: da nasilje prestane i da djetetov život ne postane još teži. To se može postići na način da se zajedno dogovarate o slijedećim koracima, jer je vrlo važno da **uzmete u obzir djetetovo mišljenje** o tome što bi se moglo učiniti za poboljšanje situacije. Naime, žrtve elektroničkog zlostavljanja (i pasivni promatrači, odnosno ostala djeca iz socijalnog kruga zlostavljanog djeteta) moraju osjećati sigurnost u to da će odrasli kojima priznaju problem intervenirati racionalno i logično, a ne pogoršati situaciju.

Stoga, ako primijetite da je Vaše dijete zlostavljano, kao roditelj možete učiniti slijedeće:

- Naglasiti im da nisu krivi ukoliko su žrtve virtualnog nasilja te da im zbog toga nećete oduzeti računalo ili mobitel (jer je to najčešći razlog zašto djeca ne govore roditeljima o nasilju).
- Upozoriti ih da ne odgovaraju na nasilne poruke – pokažite im kako blokirati, izbrisati ili sakriti takve poruke i sadržaje.
- Upozoriti ih da se ne smiju osvećivati, odnosno nasiljem reagirati na nasilje.
- Pružiti djeci potporu u prijavljivanju nasilja stručnim suradnicima/profesorima u školi.
- Ponekad je dobro ne brisati poruke i sadržaje već ih spremati u datoteke i tiskane primjerke te čuvati kao potencijalne dokaze koje možete priložiti stručnim suradnicima i nastavnicima u školi ili policiji.
- Pokušati otkriti identitet nasilnika.
- Kontaktirati *Internet providera* te prijaviti nasilje i zamoliti da se nasilni sadržaji uklone.
- Kontaktirati školu i prijaviti zlostavljača te sačuvati podatke o prijavljivanju nasilja.
- Ako je identitet nasilnika poznat, pokušati kontaktirati njegove roditelje.
- Istražiti zakone RH koji se tiču elektroničkog zlostavljanja.
- Kontaktirati policiju – podignuti tužbu.

KAKO PRIMIJETITI DA JE DIJETE ZLOSTAVLJAČ?

Neki od mogućih znakova koji upućuju na to da je dijete zlostavljač su sljedeći:

- Brzo promijene otvorene programe i stranice na kompjuterskom ekranu kada ulazite u prostoriju u kojoj se nalazi računalo
- Skrivaju uređaje koje koriste (primjerice ne dozvoljava nikome pristup svom mobitelu)
- Koriste uređaje cijelo vrijeme noću
- Postanu jako napeti ako ne smiju koristiti svoje uređaje
- Izbjegavaju pričati o svojim aktivnostima na internetu
- Koriste više računa pod različitim imenima

ŠTO UČINITI AKO JE DIJETE ZLOSTAVLJAČ?

Samim time što ste priznali postojanje problema, napravili ste prvi pozitivan korak u stvaranju promjena. Veliki broj roditelja zatvara oči i negira da bi njihovo dijete moglo učiniti takvo što, unatoč dokazima. Nažalost, kada roditelji izaberu poricanje kao rješenje, oni zapravo uskraćuju vlastitom djetetu priliku da promijeni svoje ponašanje i uči na greškama koje je učinilo.

Važno je shvatiti da djeca često ne shvaćaju ozbiljnost grubog i nasilničkog ponašanja kojima svjedoče ili kojega čine na internetu ili mobitelu. Naime, djeca nisu psihopati, već ponekad griješe ili im nedostaje empatije. Uzevši to u obzir, treba im objasniti da za svaki izbor kojega naprave postoje posljedice. Reakcija roditelja ovisi o razini ozbiljnosti incidenta i o tome u kojoj mjeri dijete shvaća štetnost i posljedice svog ponašanja za druge. Važno je pristupiti problemu čvrsto i odlučno, a ako se ponašanje nastavi, možete postrožiti mjere kazne ili upozorenja.

Neki od savjeta su:

- Dajte djetetu do znanja da znate što je učinio/učinila. Pitajte ih da Vam sami kažu što se točno dogodilo. Ako nisu svjesni gdje su pogriješili, objasnite im. Ako Vam ne žele priznati, predložite im dokaze.
- Zatražite od njih da odmah prekinu sa zlostavljanjem. Dajte im do znanja da problem vidite kao vrlo ozbiljan i da nećete tolerirati takvo ponašanje. Potaknite ih da se ispričaju žrtvi.
- Pokušajte izazvati empatiju kod djece tako da im ukažete na posljedice njihovih djela. Pitajte ih kako bi se osjećali kada bi njima ili nekome njima bliskom netko učinio isto. Djeca ponekad vide takve postupke kao šalu, stoga je važno objasniti da ono što je jednoj osobi smiješno, drugoj može jako naštetiti.
- Razgovarajte s njima o slučajevima kada je zlostavljanje na internetu dovelo do tragičnih posljedica. Pitajte ih kako bi se osjećali da se to dogodi u njihovoj situaciji.
- Pokušajte saznati uzrok takvom ponašanju – žele li se uklopiti u grupu, biti popularni, prihvaćeni, jesu li ljuti zbog nečega, ili je njih netko zlostavljao pa se žele osvetiti?

- Razgovarajte s njima o ozbiljnosti situacije u koju su se doveli. Dajte im do znanja da je takvo ponašanje kažnjivo i pitajte ih kako bi se osjećali da ih netko prijavi policiji ili ravnatelju/ici.
- Nadgledajte njihove aktivnosti na internetu i mobitelu. Ograničite djetetu pristup istima ako je potrebno.
- Savjetujte se sa nastavnicima, savjetnicima ili stručnim suradnicima u školi.

KAZNENI I PREKRŠAJNI POSTUPCI

Osobe mlađe od 14 godina nisu kazneno odgovorne, što znači da ih se ne može kazneno ni prekršajno goniti, tužiti ili kazniti. Međutim, propisani su načini zaštite kriminalne djelatnosti djece, i to kroz mjere obiteljsko pravne zaštite. Policija nakon što utvrdi da je dijete počinilo kažnjivu radnju, o tome obavještava Centar za socijalnu skrb koji provodi postupak i eventualno izriče mjeru nadzora nad djetetom i njegovim roditeljima.

Djeca s navršenih 14, a mlađa od 16 godina, kazneno su odgovorna. Ako se utvrdi da su počinila kažnjivo djelo, može im se izreći odgojna mjera (sudski ukor, upućivanje u centar za odgoj, pojačana briga i nadzor). Starijima od 16, a mlađima od 18 godina, uz odgojnu se mjeru može izreći i kazna maloljetničkog zatvora.

Postupak prema maloljetniku, za **kaznena djela klevete, uvrede ili javno iznošenje osobnih i obiteljskih podataka**, pokreće se isključivo na inicijativu Državnog odvjetništva, odnosno privatne tužbe, dok u pretkaznenom postupku informacije i dokaze prikuplja policija.

ZAKLJUČAK

Nasilje na internetu ozbiljan je problem koji se može negativno odraziti na psihosocijalnu dobrobit adolescenta. Suočeni s ovakvim oblikom agresije, djeca često gube osjećaj sigurnosti jer im se na prvi pogled ponekad čini da zakon, tehnologija, škole i roditelji mogu učiniti vrlo malo kako bi ga zaustavili. Drugim riječima, osjećaju se prepuštenima sami sebi u situaciji koju ne mogu kontrolirati.

Roditelji s druge strane često ne kontroliraju ponašanje djece po pitanju korištenja tehnoloških pomagala (s kim se dopisuju, koje slike objavljuju, koje stranice posjećuju sl.). Razlozi tome su različiti, a često se odnose na nedostatak vremena ili strah od narušavanja privatnosti djeteta. Neki se roditelji pak zbog vlastitog neznanja i neiskustva u području interneta i elektroničkih sredstava osjećaju nesigurnima i nemoćnima da uopće pokrenu pitanje ispravnog korištenja i zdravih oblika komunikacije. Međutim, kao roditelj ili osoba koja ima utjecaja na ponašanje djeteta, svakako im trebate pružiti pomoć u stjecanju znanja, vještina i motivacije vezane uz korištenje virtualnih oblika komunikacije na siguran i odgovoran način. Naime, kako bi mladi ljudi stekli neovisnost u upotrebi interneta, trebaju prethodno razviti strategije koje će im omogućiti prepoznavanje mogućih opasnosti te vještine pomoću kojih će se lakše nositi sa potencijalno štetnim situacijama u kojima se mogu naći. Stoga su edukacija, razgovor i nadgledanje djece od neprocjenjive važnosti za razvijanje prikladnog ponašanja na internetu.

Literatura:

„A Parents' Guide to Cyberbullying“, (2014).

Dostupno na: http://www.connectsafely.org/wp-content/uploads/cyberbullying_guide.pdf

Bilić, Vesna (2014). „Correlates and outcomes of cyberbullying and cybervictimization“. U: Orel, M. (ur.) *The new vision of future technologies*. Ljubljana: Eduvision, 71-84.

Bilić, Vesna (2012). „Značenje nekih aspekata morala i moralnog opravdavanja u razumijevanju nasilja prema vršnjacima u realnom i virtualnom svijetu“, *Nova prisutnost*, 10: 3, 459-477.

„Cyberbullying, Safe to Learn: Embedding anti-bullying work in schools“, Department for Children, Schools and Families (DCSF), (2007).

Dostupno na: <http://www.digizen.org/downloads/cyberbullying.pdf>

„Cyberbullying: What Parents Can Do to Protect Their Children“, PACER's National Bullying Prevention Center, (2013).

Dostupno na: <http://www.pacer.org/publications/bullypdf/BP-23.pdf>

Dugić, Sara (2015). „Odnos elektroničkog nasilja, spola, samopoštovanja, školskog uspjeha i frekvencije korištenja interneta kod adolescenata“, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Studij psihologije.

Dostupno na: <https://repositorij.hrstud.unizg.hr/islandora/object/hrstud:305>

Hinduja, S. i Patchin, J. W. (2014). „Cyberbullying Identification, Prevention, and Response“. Cyberbullying Research Center.

Dostupno na: www.cyberbullying.us

„Is your child cyberbullying?“, Get Cyber Safe, (2015).

Dostupno na: <http://www.getcybersafe.gc.ca/cnt/cbrbllng/prnts/chld-cbrbll-en.aspx>

„Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima“, Izvještaj o rezultatima istraživanja provedenog među djecom, učiteljima i roditeljima u sklopu programa prevencije elektroničkog nasilja „Prekini lanac!“, Unicef, (2010).

Dostupno na: http://www.unicef.hr/upload/file/353/176706/FILENAME/Izvjestaj_-_Iskustva_i_stavovi_djece_roditelja_i_ucitelja_prema_elektronickim_medijima.pdf

“Klikni za sigurnost' - spriječimo nasilje, gradimo kulturu mira i nenasilja“, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Ambidekster klub, Zagreb, (2014).

Dostupno na: <http://www.ambidekster.hr>.

Krkeljić, Ljiljana, „Škola bez nasilja – ka sigurnom i podsticajnom okruženju za djecu“, Program prevencije nasilja među djecom u školi, Ministarstvo prosvjete Crne Gore i Unicef.

Dostupno na: http://www.unicef.org/montenegro/SBN_za_web_final.pdf

„Nasilje preko interneta – cyberbullying“, Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.

Dostupno na: <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta/>

„Prevenција nasilja putem interneta metodom forum-kazališta. Primjer dobre prakse“, priručnik za nastavnike i stručne suradnike, Savjetovalište „Luka Ritz“, Zagreb, (2014).

Dostupno na: <http://www.savjeovaliste.hr/OnlineSavjeovaliste/Savjeovaliste%20-%20Knjizice/Forum%20kazaliste%20prevencija.pdf>

Protrka, Nikola, „Internet virtualno igralište“, Policijska akademija Zagreb.

Dostupno na: <http://os-bukovac-zg.skole.hr/upload/os-bukovac-zg/newsattach/490/cyberbullying-djeca-Protrka.pdf>

„Respecting others: Cyberbullying“, Welsh Government, (2011).

Dostupno na: <http://learning.gov.wales/docs/learningwales/publications/121128abcyberen.pdf>

Sameer Hinduja, Ph.D. and Justin W. Patchin, Ph.D., „Cyberbullying Fact Sheet -

What you need to know about online aggression“, Cyberbullying Research Center.

Dostupno na: http://cyberbullying.org/cyberbullying_fact_sheet.pdf

„Stop Cyberbullying Before it Starts“.

Dostupno na: <http://www.ncpc.org/resources/files/pdf/bullying/cyberbullying.pdf>

„Understanding Cyberbullying“, Digizen.org.

Dostupno na: <http://old.digizen.org/cyberbullying/fullguidance/understanding/different.aspx>

„What should I do if my child is a cyberbully?“, PureSight, Online Child Safety.

Dostupno na: <http://puresight.com/Cyberbullying/what-should-i-do-if-my-child-is-a-cyber-bully.html>